

Protokoll fört vid enskild föredragning

Utbildnings- och kulturavdelningen
Kulturbyrån, kulturmiljöenheten, U3a

Beslutande
Minister
Annika Hambrudd

Föredragande
Enhetschef
Mikko Helminen

Justerat
Omedelbart

Nr 17

Anhållan om rubbande av del av fast
fornlämning Sa 29.2 i Sälis, Saltviks
kommun
ÅLR 2021/6002
245 U3a

Ärende

Företaget JBS Söderlund har den 22.6.2021 anhållit Ålands landskapsregering om tillstånd att rubba den nordvästra delen av fast fornlämning Sa 29.2, då sökanden planerar att utvidga den intilliggande åkermarken över fornlämningens område.

Beslut

Landskapsregeringen beslöt med stöd av 11 § i landskapslagen (1965:9) om fornminnen att bevilja tillstånd för rubbande av de berörda delarna av fornlämningen, med villkor att dessa lämningar undersöks arkeologiskt, enligt bilaga 1.

Hänvisning
Er anhållan, dat. 22.6.2021

JBS Söderlund
Saltviksvägen 230
22320 ÖDKARBY

Kontaktperson
Enhetschef Mikko Helminen

Ärende

Anhållan om rubbande av del av fast fornlämning Sa 29.2 i Sålis, Saltviks kommun

Ärende

Företaget JBS Söderlund har den 22.6.2021 anhållit Ålands landskapsregering om tillstånd att rubba den nordvästra delen av fast fornlämning Sa 29.2, då sökanden planerar att utvidgad den intilliggande åkermarken över fornlämningens område.

Beslut

Landskapsregeringen konstaterar att planerna för utvidgande av åkermarken kan innebära ingrepp på fast fornlämning Sa 29.2, som är fredad enligt 1 § i landskapslagen (1965:9) om fornminnen (nedan fornminneslagen).

Landskapsregeringen bedömer med stöd av 11 § i fornminneslagen att de fyra anläggningar inom fast fornlämning Sa 29.2 som berörs av den planerade utvidgningen av åkermark orsakar oskäligt stor olägenhet för utvidgning av åkermark i förhållande till fornlämningens betydelse. Enligt den utredning som landskapsregeringen har gjort i ärendet bedöms den vetenskapliga betydelsen för tre anläggningar (anl. 122, 160 och 161) inte vara omfattande. Endast en av de fyra berörda anläggningarna (anl. 109) bedöms vara av vetenskapligt värde. Rubbande av anläggningen kan dock i detta enskilda ärende beviljas eftersom det är fråga om en enskild fast fornlämning som är avskild från de mera sammanhållna delarna av gravfältet. Därmed bedömer landskapsregeringen att tillstånd för rubbande av de berörda delarna av fornlämningen kan beviljas, med villkor att dessa lämningar undersöks arkeologiskt.

Den arkeologiska undersökningen ska omfatta en utgrävning med både maskin och för hand, samt en maskinell söschaktning för att uppdaga möjliga ej i markytan synliga lämningar inom området för åkerutvidgning. Den arkeologiska undersökningen bekostas av Ålands landskapsregering, som ansvarar för val av arkeologisk aktör för detta uppdrag.

Motivering

Företaget JBS Söderlund har den 22.6.2021 anhållit om att få tillstånd att rubba den nordvästra delen av fast fornlämning Sa 29.2, då JBS Söderlund planerar att utvidgad den

intilliggande åkermarken över fornlämningens område. Den totala ytan för arbetet är ca 3 600 kvm varav ca 3000 kvm utgörs av fornlämning. Enligt sökande kan åkermarkens areal utnyttjas effektivare om åkermarken kan formas ut till en mer rektangulär form.

Landskapsregeringens kulturbyrå har vid en fältbesiktning på platsen konstaterat att den planerade utvidgningen av åkermark kan innebära ingrepp på fast fornlämning, som är fredad enligt 1 § i fornminneslagen (se bilaga 1). Planerna på utvidgande av åkermark berör anläggningarna 109, 122, 160 och 161 inom höggravfältet Sa 29.2 (se bilaga 2).

Landskapsregeringen konstaterar att strävan att få sammanhållen åkermark som sökanden har presenterat som grund för rubbandet, i sig inte utgör en grund att rubba fasta fornlämningar. Rubbande kan enbart beviljas efter att en bedömning om fornlämningens betydelse i relation till olägenheten gjorts. Ansökan berör fyra stycken anläggningar varav anl. 122 bedöms kan ha utformats i samband med byggnationen av landsvägen och anläggningar 160 och 161 bedöms som oklara gravanläggningar på grund av deras otydliga utformning och perifera placering i relation till centrala delar av höggravfältet. Enligt den utredning som landskapsregeringen har gjort i ärendet bedöms anläggningarnas vetenskapliga betydelse inte vara omfattande. Därmed kan rubbande av dessa anläggningar beviljas. Gravanläggning 109, som ligger avskilt från övriga delar av höggravfältet, längst ut mot nordväst, bedöms vara en gravhög med vetenskapligt värde. Rubbande av anläggningen kan dock i detta enskilda ärende beviljas eftersom det är fråga om en enskild fast fornlämning som är avskild från de mera sammanhållna delarna av gravfältet.

För att landskapsregeringen ska kunna ge tillstånd för att rubba en fast fornlämning behöver det i enlighet med 11 § i fornminneslagen genomföras en arkeologisk undersökning av denna. Landskapsregeringen kan med stöd av 10 § i fornminneslagen och på villkor som den bestämmer, ge tillstånd åt annan att undersöka en fornlämning. Landskapsregeringen bedömer att undersökningen av de till synes tomma ytorna mellan anläggningarna kan genomföras genom sökschaktning med grävmaskin för att uppdaga möjliga ej i markytan synliga lämningar. Anläggningarna 122, 160 och 161 kan snittas på tvären med grävmaskin. Efter att de snittats kan en arkeologisk bedömning utfärdas för att bedöma fortsatt undersökningsmetod. Anläggning 109 undersöks för hand. Samtligt arkeologiskt arbete ska omfatta dokumentation, analys och avrapportering, enligt vedertagen och god arkeologisk praxis.

Ålands landskapsregering har, i enlighet med 23 § i självstyrelselagen för Åland, begärt in Museiverkets utlåtande gällande rubbande av en del av fast fornlämning Sa 29.2. I sitt utlåtande (MV/193/05.01.00/2021, dat. 13.10.2021, som bilaga 3) konstaterar Museiverket att landskapsregeringen har vid sin begäran om utlåtandet tydligt och i detalj presenterat de arkeologiska undersöknings- och dokumentationsvillkor som skall uppfyllas innan rubbande. Museiverket omfattar landskapsregeringens bedömning över de berörda

anläggningarnas betydelse som fast fornlämning. Därmed ser Museiverket inget hinder för rubbande av de ovan nämnda objekten.

Tillämpade lagrum

1, 2, 10, 11 §§ Landskapslag (1965:9) om fornminnen

Ändringssökande

Besvärсанvisning till beslutet bifogas

Minister

Annika Hambrudd

Enhetschef

Mikko Helminen

BILAGOR

Bilaga 1. Gottberg, Victoria, 2021, Höggravfältet Sa 29.2 i Sålis by, Saltvik, Arkeologisk besiktning, Ålands landskapsregering kulturbyrå, Kastelholm.

Bilaga 2. Kartbilaga över den norra delen av fast fornlämning Sa 29.2.

Bilaga 3. Museiverkets utlåtande gällande rubbande av del av fast fornlämning Sa 29.2 i Sålis, Saltviks kommun (MV/193/05.01.00/2021, dat. 13.10.2021).

FÖR KÄNNEDOM Museiverket, kirjaamo@museovirasto.fi

Höggravfältet Sa 29.2 i Sålis by, Saltvik

ARKEOLOGISK BESIKTNING

Dnr: 2021/6002

Datum: 6.8.2021

PB 1060, AX-22111 Mariehamn

registrator@regeringen.ax

+358 18 25 000

www.regeringen.ax

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

<i>Kommun, by</i>	Saltvik, Sålís	<i>Fastighet</i>	736-429-3-40
<i>Fornlämning</i>	Sa 29.2, höggravfält, yngre järnålder	<i>Uppdrag</i>	2021 – 035
<i>Närvarande</i>	Vik. antikvarie Victoria Gottberg, antikvarie Jenni Lucenius och arkeolog Rudolf Gustavsson	<i>Tidpunkt</i>	10.06.2021 och 16.07.2021

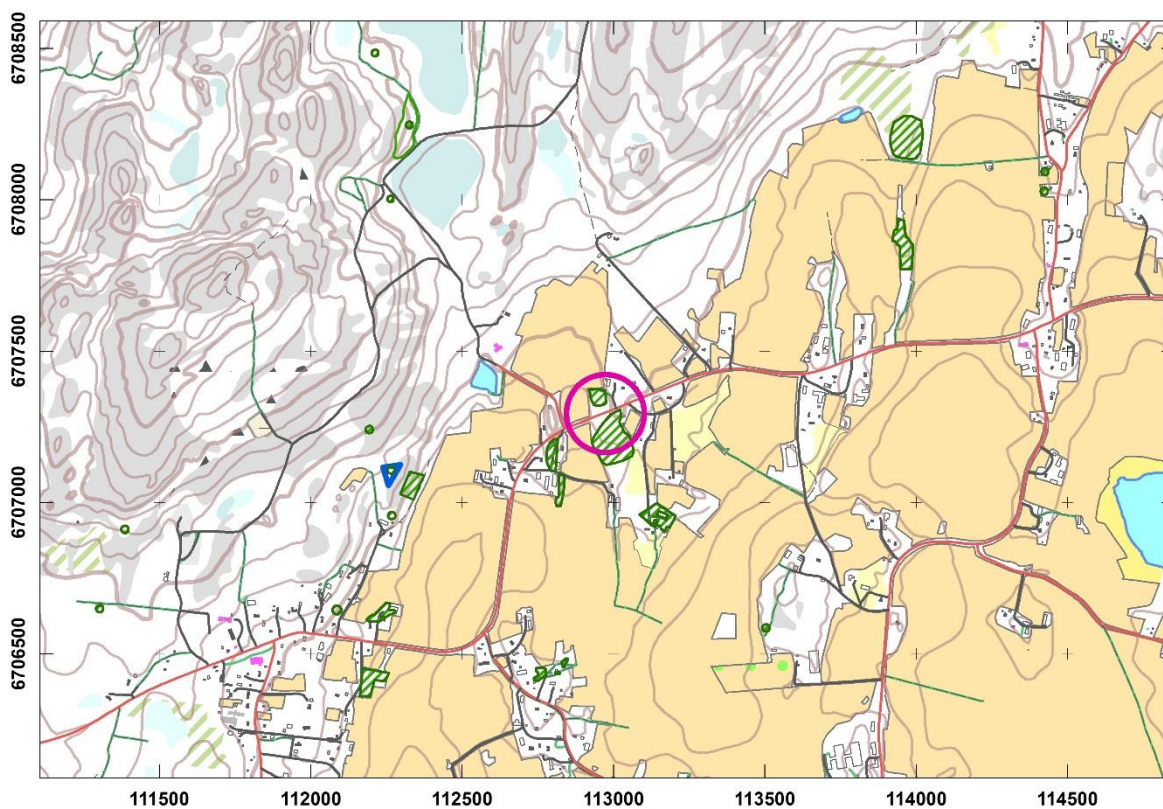
<i>Koordinat- och höjdsystem</i>	ETRS-TM35FIN; N2000/FIN2005N00	<i>Inmätningssystem</i>	Trimble TDC 150
--------------------------------------	--------------------------------	-------------------------	-----------------

<i>Fotografier</i>	E210716_01.jpg – E210716_02.jpg
--------------------	---------------------------------

<i>Ritningar/kartor</i>	-	<i>Fynd</i>	-
-------------------------	---	-------------	---

Digitala fotografier och inmätningdata förvaras hos Ålands landskapsregering.

UTDRAG FRÅN TERRÄNGKARTAN

Figur 1. Utdrag från terrängkartan. Det besiktade området markerat med lila. Skala 1: 25 000.

1. BAKGRUND

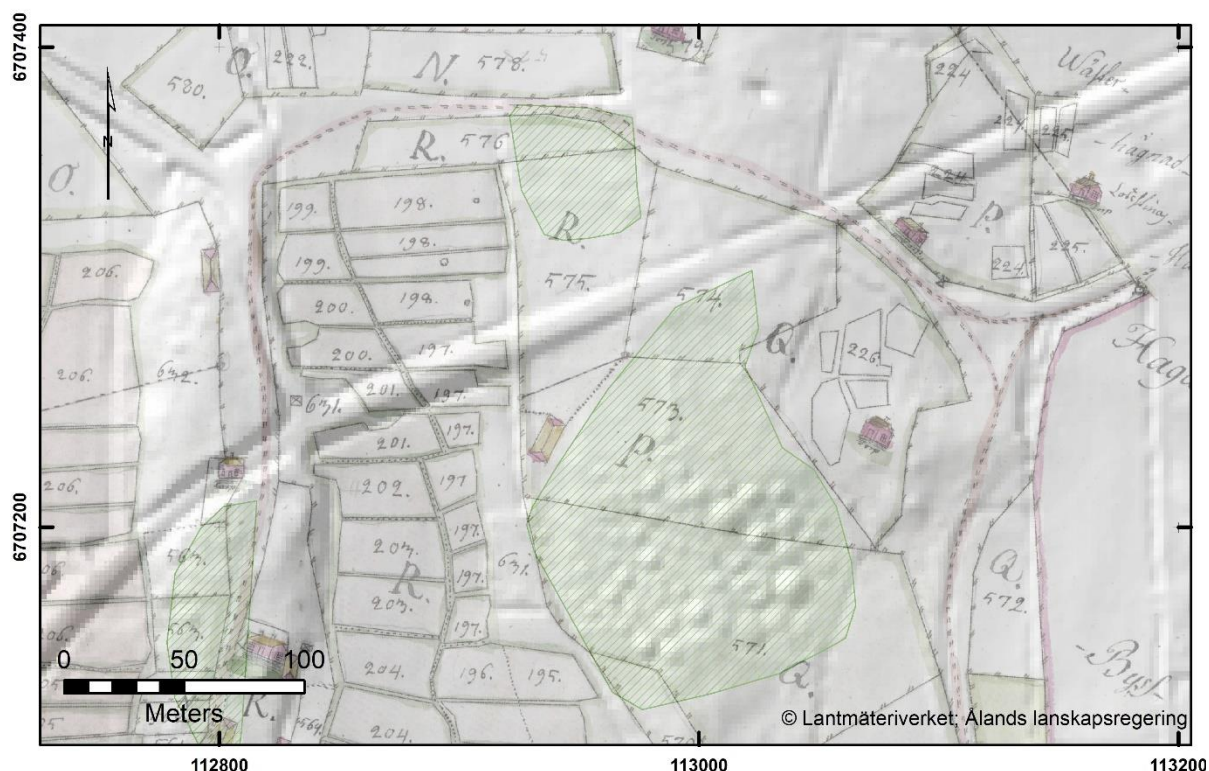
Kulturbyrån har genomfört en besiktning av höggravfält Sa 29.2, med betoning på dess norra del, i syfte att utreda fornlämningens utsträckning och antikvariska värde. Besiktningen gjordes inför ärende ÅLR 2021/6002 där JBS Söderlund har ansökt om tillstånd för ingrepp i den norra delen av fast fornlämning Su 29.2 för att utvidga sin åkermark.

2. METOD

Fornlämningens forskningshistoria: År 1930 inventerade E. W. Drake och C. Ramsdahl Saltviks byar. I Sälis by dokumenterades ett höggravfält, dagens Sa 29.2, som låg på Mellangårds hemman och Karl Anderssons hemman. Gravfältet räknades ha totalt 109 anläggningar. I söder befann sig majoriteten av fornlämningens gravhögar. Där låg de tätt intill varandra medan de i norr var endast fem glest liggande gravhögar. Mellan den norra och den södra delen av gravfältet dokumenterades lämningar efter två husgrunder.

År 2014 var vik. antikvarie Kristin Ilves från kulturbyrån på plats för en ny besiktning av gravfält Sa 29.2. Under besiktningen registrerades 52 nya anläggningar varav 18 bedömdes som osäkra. Besiktningen resulterade i en komplettering av gravfältskartan från 1930-års inventering (IK 136).

Landskapshistoria: I Wettervijks skattdokumentationskarta från 1752 (Å13 37: 1–8) framgår det att markområdet för höggravfältet användes då som betesmark, vilken beskrivs vara *af hög stenig marck med granskog öfvervuxen, för någon kos insläpp då och då om Sommaren*. År 1820 är samma mark styckad i flera beteshagar där de hagar som berörde norra delen av Sa 29.2 tillhörde Carl Andersson medan marken av den södra delen delvis tillhörde Erik Matsson och delvis Erik Jacobsson. Samma år stod en ladugård i det nordvästra området av gravfältets södra del (se fig. 2).

Figur 2. Höggravfält Sa 29.2 markerad centralt i bilden mot lantmäteriverkets LiDAR-data och mot skattdokumentationskartan från år 1820 (Å13 37: 9). Skala 1: 3000.

År 1942 fungerade marken ännu som betesmark och i det nordöstra området av gravfältets norra del stod nu Solbacka föreningslokal.

Idag är Solbacka föreningslokal borta. Landsvägen, som fram till mitten av 1900-talet tog en omväg och gick runt hela höggravfältet Sa 29.2, går nu rakt igenom gravfältet och delar upp det ännu tydligare i en sydlig och nordlig del. De sista synliga spåren av den gamla landsvägen är en traktorväg som leder till den nordvästomliggande åkern från Sa 29.2. Gravfältet används fortfarande som betesmark.

GIS studier: Lantmäteriverkets LiDAR-data användes för att identifiera eventuella forn- och kulturlämningar inom undersökningsområdet. Digitala mätdata användes både till att undersöka områdets topografi och för att ta fram eventuella avvikelser som genom olika skuggbilder från laserdata kan avslöja eventuella fornlämningar.

Fältmetodik: Besiktningen genomfördes vid två tillfällen som en okulär inventering utan markingrepp, där hela den norra delen av fornlämningen besiktigades, mättes in med precision samt dokumenterades i ord och bild. Den södra delen besöktes och observerades i syfte att kunna jämföra den norra delen av gravfältet mot det södra.

3. RESULTAT

På den norra delen av gravfältet var vegetationen vid besiktningstillfället kraftig. Högt gräs samt övertäckande grenar av gran och enar försvårade besiktningen. Genom att känna efter upphöjningar i marken kunde till slut de nordliga anläggningarna identifieras och mätas in. Anläggning 108 var den mest synliga anläggningen då dess stenar i en cirkulär form kunde ses i markytan.

Av de nya anläggningarna från 2014 års besiktning kunde anläggning 120 makuleras, då denna är en samling av utrasade stenar från den intilliggande stengärdesgården.

Den södra delen av Sa 29.2 hade tydligt synliga gravhögar. I södra delens nordvästra område var gravhögarna dock flacka. Tack vare det nedbetade gräset var dessa flacka högar synliga i terrängen.

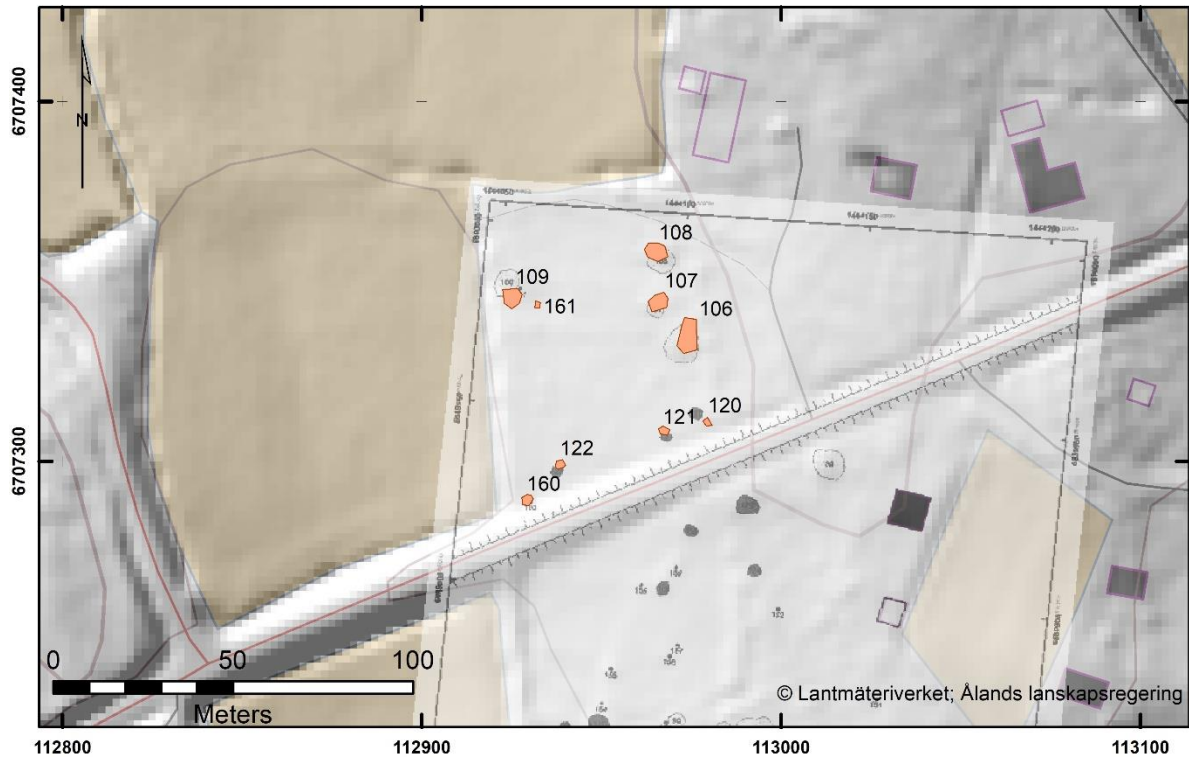
4. BEDÖMNING

Höggravfält Sa 29.2 har i flera århundraden fungerat som betesmark. Sedan man har haft dokumentation över gravfältet har den norra delen alltid varit separerad från den södra genom avsaknad av gravhögar mellan de två delarna. Idag är gravfältet ännu tydligare uppdelat i nord och syd på grund av Saltviksvägen som passerar genom gravfältet.

Gravfältets södra del är tydligt sammanhållen och gravhögarna reser sig höga i terrängen – förutom i den södra delens nordvästra område där gravhögarna är flacka och till ytan troligen liknar de gravhögar som finns på gravfältets norra del.

Den norra delen av Sa 29.2 består av fyra flacka och gest liggande gravhögar (anläggning 106, 107, 108 och 109) samt fem mindre rösen (anläggning 120, 121, 122, 160 och 161) – varav ett (anläggning 120) kan makuleras då denna är utraserade massor från den intilliggande stengärdesgården.

På grund av den rådande vegetationen vid besiktningstillfället kunde anläggningarna endast identifieras genom att känna efter upphöjningar i marken och genom enstaka synliga stenar i markytan. Marken mellan högarna är något stenig och sluttar svagt åt söder.

Figur 3. Översiktskarta över de inmätta anläggningarna vilka ses ligga mot IK 136:2 och lantmäteriverkets LiDAR-data. Skala 1: 2000.

KÄLLFÖRTECKNING

Litteratur:

Kokalj, Ž.; Zakšek, K. and Oštir, K. 2011. Application of Sky-View Factor for the Visualization of Historic Landscape Features in Lidar-Derived Relief Models. *Antiquity* 85 (327): 263–273.

Zakšek, K.; Oštir, K. and Kokalj, Ž. 2011. Sky-View Factor as a Relief Visualization Technique. *Remote Sensing* 3: 398–415.

Arkivkällor:

Finlands riksarkiv, Helsingfors.

Lantmäteriverkets renoverade kartor:

Å13 37: 1–8 *Geometrisk charta öfver Ofvanåker, Ökarby och Såhlajs byars samt hemmanet Barsgårdas ägor i Saltviks sockn, på Åhland, som framledne landtmätaren Marten Wettervijk afmätt år 1752.*

Å13 37: 9-20 *Charta öfver Ödkarby, Åfvanåker och Såhlis byars åkrar med derinnom belägne ängar i Saltviks Socken, Ålands Härad oh Åbo län till Storskifte afmätte år 1820, Nils Dahlén.*

Ålands landskapsregerings kulturbyrå, Mariehamn

Drake, E. W. och Ramsdahl, C. 1930, *Saltvik 1930*, opublicerad inventeringsrapport.

Ilves, K. 2014, *Kartering i samband med omregistrering, Sa 29.2*, Ålands landskapsregering, museibyran, opublicerad rapport

Webbsidor:

Lantmäteriverket, 2021, *Paikkatietoikkuna*, <https://kartta.paikkatietoikkuna.fi/> (hämtad: 13.07.2021).

Bilaga 1. Objektlista

Objekt 1 – hög

Läge	Y 112 974	X 6 707 334	Z 20 möh
Antal	1	Datering	YJå
Form och storlek	oval; 9,9 x 4,8 x 0,2 meter		

Beskrivning

En övertorvad oval hög som följer längs med stengärdesgården. Dess avgränsning är otydlig, men en svag upphöjning går att känna i terrängen. I söder är enstaka större sten synliga.

Översiktsbild från söder.
Foto Victoria Gottberg / E210716_04

Kommentar	Anl. 106
Bedömning av status	Fast fornlämning

Objekt 2 – hög

Läge	Y 112 966	X 6 707 344	Z 20 möh
Antal	1	Datering	YJå
Form och storlek	runt; 5,5 x 4,4 x 0,2 meter		

Beskrivning

Anläggningens avgränsning är otydlig på grund av den rådande vegetationen. Under en enbuske ses enstaka sten.

Översiktsbild från norr.
Foto: Victoria Gottberg / E210717_02.JPG.

Kommentar	Anl. 107
Bedömning av status	fast fornlämning

Objekt 3 – hög

Läge	Y 112 965	X 6 707 358	Z 20 möh
Antal	1	Datering	YJå
Form och storlek	runt; 6,1 x 5,1 x 0,2 meter		

Beskrivning

Stenar ses vara placerade invid stort stenblock.

Översiktsbild från söder.
Foto: Victoria Gottberg / E210717_01.JPG.

Kommentar	Anl. 108
Bedömning av status	fast fornlämning

Objekt 4 - hög

Läge	Y 112 925	X 6 707 346	Z 19 möh
Antal	1	Datering	YJå
Form och storlek	runt; 5,3 x 4,9 x 0,3 meter		
Beskrivning			
Anläggningens avgränsning är otydlig på grund av den rådande vegetationen. Två stora stenblock ses ligga tillsammans med enstaka stenar synliga i markytan runt om. Mellan de stora stenblocken har en modern spritgömma varit.			
Kommentar	Anl. 109		
Bedömning av status	fast fornlämning		

Översiktsbild från söder.
Foto: Victoria Gottberg / E210717_10.JPG.

Objekt 5 - röse

Läge	Y 112 980	X 6 707 311	Z 19 möh
Antal	1	Datering	YJå
Form och storlek	runt; 2,0 x 2,0 x 0,3 meter		
Beskrivning			
Stensamlingen är troligen utraserade stenar från den intilliggande stengärdesgården då den kapats av nuvarande landsvägen.			
Kommentar	Anl. 120		
Bedömning av status	-		

Översiktsbild från söder.
Foto: Victoria Gottberg / E210717_06.JPG.

Objekt 6 - röse

Läge	Y 112 967	X 6 707 309	Z 19 möh
Antal	1	Datering	YJå
Form och storlek	runt; 2,9 x 2,7 x 0,2 meter		
Beskrivning			
Större stenar samlade på en mindre yta.			
Kommentar	Anl. 121		
Bedömning av status	fast fornlämning		

Översiktsbild från söder.
Foto: Victoria Gottberg / E210717_05.JPG.

Objekt 7 – röse

Läge	Y 112 938	X 6 707 299	Z 19 möh
Antal	1	Datering	YJå
Form och storlek	runt; 2,9 x 2,5 x 0,2 meter		
Beskrivning	Större stenar samlade på en mindre yta.		
Kommentar	Anl. 122.		
Bedömning av status	fast fornlämning		

Översiktsbild från söder.
Foto: Victoria Gottberg / E210717_07.JPG.

Objekt 8 – röse

Läge	Y 112 929	X 6 707 289	Z 18 möh
Antal	1	Datering	YJå
Form och storlek	runt; 3,5 x 2,9 x 0,3 meter		
Beskrivning	Ett tydligt mindre röse. Direkt till väster om anläggningen finns en grävd grop. Är detta dumpmassor från gropen?		
Kommentar	Anl. 160. Möjlig anläggning enligt Ilves 2014.		
Bedömning av status	fast fornlämning		

Översiktsbild från söder.
Foto: Victoria Gottberg / E210717_08.JPG.

Objekt 9 – röse

Läge	Y 112 932	X 6 707 343	Z 19 möh
Antal	1	Datering	YJå
Form och storlek	runt; 1,5 x 1,3 x 0,2 meter		
Beskrivning	Anläggningens avgränsning är svår att avgöra på grund av den rådande vegetationen. Underlaget känns knöligt som om stenar ligger där under i en koncentration.		
Kommentar	Anl. 161. Möjlig anläggning enligt Ilves 2014.		
Bedömning av status	fast fornlämning		

Översiktsbild från söder.
Foto: Victoria Gottberg / E210717_11.JPG.

Bilaga 2. Förteckning över digitala foton

Filnamn	Rubrik/namn	Tagits ifrån	Fotograf	Anteckningar
E210716_01	Översiktsbild anl. 108	S	VG	Stor sten syns med någon annan större sten synlig.
E210716_02	Översiktsbild anl. 107	N	VG	Under en enbuske ses enstaka sten.
E210716_03	Översiktsbild anl. 107	NO	VG	Under en enbuske ses enstaka sten.
E210716_04	Översiktsbild anl. 106	S	VG	Upphöjning i terrängen. Otydlig på grund av högt gräs. I söder ses enstaka sten i ytan.
E210716_05	Översiktsbild anl. 121	SSO	VG	Mindre stensamling av större sten.
E210716_06	Översiktsbild anl. 120	S	VG	Stensamling, troligen utraserade stenmassor från närliggande stengärdesgård.
E210716_07	Översiktsbild anl. 122	S	VG	Mindre stensamling av större sten.
E210716_08	Översiktsbild anl. 160	S	VG	Tydlig mindre hög, övervuxen av ängsblommor.
E210716_09	Översiktsbild anl. 109	NV	VG	Spritgömma i anläggning 109.
E210716_10	Översiktsbild anl. 109	S	VG	Två stora stenblock som antas vara en del av anläggning 109.
E210716_11	Översiktsbild anl. 161	S	VG	Under vegetationen känns underlaget knöligt som om sten ligger där under.
O210716_01	Översiktsbild	V	VG	NV området av södra delen av Sa 29.2.

Bilaga 2 - Kartutdrag över fast fornlämning Sa 29.2

Kartan visar fornlämningens Sa 29.2 nordliga utbredning där de anläggningar som mättes in vid besiktningstillfället 2021 är utmarkerade.

Den önskade utvidgningen av åkermarken är markerad med röda linjer. De anläggningar som berörs av arbetet är markerade i rött medan de anläggningar som inte berörs av arbetet är markerade i grönt.

Skala 1: 1 500.

Utlåtande

13.10.2021

MV/193/05.01.00/2021 1 (2)

Ålands landskapsregering
PB 1060
22111 MARIEHAMN

Referens ÅLR 2021/6002

Ärende **SALTVIK, Rubbande av del av fast fornlämning Sa 29.2.**

Ålands landskapsregering begär Museiverkets utlåtande angående rubbande av del av fast fornlämning Sa 29.2. Fornlämningen Sa 29.2. ligger på fastigheten 736-429-3-40 i Sålis by, i Saltvik kommun. Museiverket har behandlat ärendet i det särskilda sammanträdet den 12.10.2021 och avger utlåtande enligt följande.

Fornlämningen Sa 29.2. är ett höggravfält från yngre järnåldern. Rubbning har blivit aktuellt pga markägarens planer att utvidga åkermark. Ålands landskapsregerings kulturbyrå har genomfört en besiktning på platsen 2021. Besiktningens rapport finns i bilaga 1.

Landskapsregeringens kulturbyrå har konstaterat att den planerade utvidgningen av åkermark innebär ingrepp på fast fornlämning. Kulturbyrån har också bedömts att lämningens (anläggningar 109, 122, 160 och 161) karaktär som fast fornlämning är oklart och dess betydelse inte kan ses som omfattande. Endast anläggning 109 bedöms vara en gravhög och vetenskapligt värdefull.

I landskapsregeringens brev den 15.9.2021 till Museiverket (ÅLR 2021/6002) har presenterats tydligt och i detalj de arkeologiska undersöknings- och dokumentationsvillkoren som skall uppfyllas innan rubbande. Därmed ser Museiverket inget hinder för rubbande av de ovannämnda anläggningar och ev. gravhög 109.

Generaldirektör

Tiina Merisalo

Intendent

Satu Mikkonen - Hirvonen

För Ålands landskapsregering/Victoria Gottberg
kännedom